

MARS 2007

Vägval för yrkesutbildningen

- en gemensam rapport från LO och Lärarnas Riksförbund

INNEHÅLL

Inledning.....	1
Gemensamma ställningstaganden.....	3
Vägen in i arbetslivet.....	7
Stor skillnad i arbetsmarknadsframgång.....	7
Tuffare för unga kvinnor att ta sig in i arbetslivet.....	9
Kvaliteten på gymnasieskolans yrkesförberedande program.....	11
Avhopp.....	16
<i>Bilagor</i>	18

Inledning

Hur utformar vi en yrkesutbildning som både tillfredsställer arbetsmarknadens krav och lockar de ungdomar som vill ha ett jobb direkt efter gymnasieskolan att satsa på en utbildning som ger det?

Gymnasieskolans yrkesförberedande program upplever nu en renässans i den politiska debatten. Det går en politisk skiljelinje mellan den borgerliga regeringen och den tidigare socialdemokratiska regeringen, i synen på yrkesprogrammen. Det är angeläget att skolan som helhet får arbetsro. Det finns en risk för att gymnasieskolan kommer att genomgå flera på varandra följande gymnasiereformer under en kort period. Det är inte rimligt och ytterst drabbas den enskilde eleven. Vi vill här rikta en direkt uppmaning till regeringen att söka en bred majoritet för sina förslag om gymnasieskolan. Det är en god svensk politisk tradition att ta hänsyn till olika intressegruppers synpunkter i frågor som berör dem.

Med denna rapport pekar LO och Lärarnas Riksförbund på viktiga frågor och fakta som bör tas in i resonemanget kring den framtida gymnasieskolan. Vi har valt att särskilt sätta fokus på de yrkesförberedande gymnasieprogrammen.

Det är knappast kontroversiellt att påstå att de yrkesförberedande programmen har en oförtjänt låg status i förhållande till de studieförberedande programmen. Det har lett till en nedåtgående spiral där kraven på utbildningens kvalitet och förväntningarna på elevernas prestationer har eftersatts. Elevernas erfarenheter av utbildningen är dessutom inte helt positiv, vilket beskrivs i rapporten.

Eleverna på de yrkesförberedande programmen investerar tre år av sina liv och har rätt att få en utbildning i toppklass. Därtill är Sverige i behov av att det finns kvalificerad arbetskraft inom bland annat industrin, bygg- och tjänstesektorn. Klarar vi inte av det kommer Sverige att få sämre förutsättningar i den globala konkurrensen.

Människors förändringsbenägenhet, vilka attityder de har till tekniska, ekonomiska och samhällsliga förändringar, är avgörande för en uthållig ekonomisk tillväxt. Möjligheterna till förändring minskar om de upplevs som hot. Utbildning är i det perspektivet ett viktigt näringspolitiskt verktyg som ger trygghet och beredskap att möta förändringar. Bra grundläggande utbildning ger förutsättningar för nya kunskaper och nya färdigheter.

Val av utbildning spelar stor roll för hur väl ungdomar lyckas etablera sig på arbetsmarknaden. Elever som har gått ett yrkesförberedande gymnasieprogram har förhållandevis goda förutsättningar att få ett bra arbete och en bra försörjning. Det är värt att notera att detta gäller de unga männen i större utsträckning än de unga kvinnorna. Det står också klart att de som inte fullföljer sin utbildning har betydligt svårare att etablera sig på arbetsmarknaden. Gymnasieskolan har misslyckats med sitt uppdrag att se till att alla elever klarar sina gymnasiestudier. Ambitionen måste vara att 100 procent ska klara gymnasieskolan.

Utbildning har ett grundläggande värde. Utbildning leder till personlig utveckling, allmänbildning och ökar förståelsen för omvärlden. Den sammanhållna uppgiften

för dagens gymnasieskola är att förmedla allmän bildning och förbereda för fortsatta studier och/eller yrkesverksamhet.

Denna rapport bygger på resultat från en enkät som SCB genomfört bland personer som gick ut gymnasieskolan 2003. Enkätsvaren presenterades i rapporten Inträde på arbetsmarknaden (UF 86 SM 0601) i december 2006. Nästan 9 000 personer blev i mars 2006, knappt tre år efter att de lämnat gymnasieskolan, kontakterade med frågor om sin sysselsättning. Svarefrekvensen var 60 procent. Vår rapport fokuserar på resultat som gäller de yrkesförberedande programmen i gymnasieskolan. Dels ungdomarnas framgång på arbetsmarknaden, dels hur de upplever sin gymnasieutbildning, några år efter examen.

Kvaliteten på yrkesutbildningarna behöver bli bättre för att eleverna ska få en bra förankring på arbetsmarknaden och få relevanta kunskaper och färdigheter för att klara sitt arbete. Det finns inga genvägar för att göra yrkesprogrammen bättre. LO och Lärarnas Riksförbund identifierar nedan tio områden som måste beaktas för att förbättra kvaliteten på gymnasieskolans yrkesförberedande program och för att bättre möta elevernas och arbetslivets behov. Men också för att skapa arbetsro för skolans personal och ge eleverna beständiga spelregler.

Wanja Lundby-Wedin
Ordförande
LO

Metta Fjelkner
Ordförande
Lärarnas Riksförbund

Gemensamma ställningstaganden

1. Hög kvalitet på alla yrkesförberedande gymnasieprogram

Knappt hälften av de före detta eleverna från yrkesprogrammen uppger, i SCB:s undersökning, att de skulle påbörja samma utbildning igen. Trots det är majoriteten nöjd med sin utbildning, med den undervisning de fick och med kursinnehållet. Bilden är något diversifierad mellan de olika programmen och kvinnor är i allmänhet mer nöjda än män.

Kvaliteten på de yrkesförberedande programmen kan också mätas i arbetsmarknadsframgång, hur framgångsrikt man lyckas etablera sig på arbetsmarknaden från olika utbildningar. Det är stor skillnad mellan de olika programmen där fordonsprogrammet ligger i topp och barn- och fritid samt estetiska programmet ligger i botten. Det finns också en tydlig könsskillnad där unga män har betydligt lättare att etablera sig på arbetsmarknaden än unga kvinnor. Det kan tyckas märkligt då huvudmännen för de mest kvinnodominerade yrkena i allt väsentligt är desamma som huvudmännen för gymnasieutbildningarna.

Arbetsgivare ska kunna lita på att eleverna som går ett yrkesförberedande program har relevanta kunskaper för arbetet. Det är inte acceptabelt att skillnaderna är så stora mellan programmen, i synnerhet inte när de så tydligt är könsrelaterade. Det måste till ett kvalitetshöjande arbete i utbildningens alla delar.

2. Hög kvaliteten på den arbetsplatsförlagda utbildningen

Alla elever som går ett yrkesprogram skall vara garanterade arbetsplatsförlagd utbildning av hög kvalitet, vilket inte är självklart idag. På de yrkesförberedande gymnasieprogrammen ska den arbetsplatsförlagda utbildningen (APU) vara minst 15 veckor. Den är en viktig del i utbildningsprocessen och skall ha samma genomtänkta pedagogiska innehåll som utbildningen i övrigt. Tydliga kunskaps- och färdighetsmål, en god koppling mellan APU och karaktärsämnena, utbildade handledare, planerad samverkan mellan skola och arbetsplats är några oundgängliga krav för att uppnå hög kvalitet. Att ägna hela APU-perioden till miljöpraktik ska inte vara acceptabelt. Det bör därför finnas ett system för certifiering av arbetsplatser som tar emot APU-elever.

I grunden är det skolhuvudmannens ansvar att ordna en bra APU för eleverna. Om huvudmannen inte kan garantera eleverna på ett yrkesförberedande program APU-platser bör rätten att bedriva ett sådant program ifrågasättas. En bra APU kräver engagemang från arbetsgivarna samt en fungerande samverkan mellan parterna på arbetsmarknaden och skolan. Den kommande gymnasieutredningen bör därför särskilt beakta hur denna samverkan skall kunna komma till stånd.

3. Lärlingsutbildning – en del i yrkesprogrammen

Begreppet lärling ska inte förväxlas med det lärlingsbegrepp som är benämningen på den av parterna avtalsreglerade eftergymnasiala färdigutbildningen. I den nu nedlagda GY 07 föreslogs en gymnasial lärlingsutbildning. Det enda som egentligen skilde den från andra yrkesförberedande nationella program var att det arbetsplatsförlagda lärandet skulle utökas.

Till skillnad från regeringens intentioner där lärlingsutbildning utgör en egen

del av gymnasieskolan anser LO och Lärarnas Riksförbund att lärlingsutbildningen kan ligga inom ramen för de yrkesförberedande programmen. Det är fel att tro att lärlingsutbildningarna kan rikta sig till de elever som har svårast att klara av skolan. Eleverna på lärlingsutbildningen måste också ha höga kunskapsmål för att kunna möta arbetslivets höga kunskapskrav. Med en utökad arbetsplatsförlagd utbildning är det extra viktigt att denna håller hög kvalitet.

4. Behöriga yrkeslärare

För oss är det självklart att samma höga ambitioner på lärarutbildningarna skall gälla för lärarna på de yrkesförberedande programmen som i skolan i övrigt. Lärare i yrkesprogrammets karaktärsämnen skall ha lärarutbildning och vara behöriga i sina ämnen. Läraryrket innebär krav på mentorskap och förmåga att se enskilda elevers olika behov. Detta är lika viktigt för alla elever oavsett program.

Samtidigt skall yrkeslärare vara ajour med den tekniska och metodologiska utvecklingen inom sitt område. Det måste också finnas incitament för yrkesaktiva att välja en flerårig lärarutbildning. Det är inte rimligt att arbeta heltid och samtidigt gå en lärarutbildning. Om den framtida försörjningen av yrkeslärare skall tryggas krävs flexibla lösningar med distansutbildning och satsning på yrkeslärarnas kompetensutveckling. Den särskilda satsning som görs på att utbilda personer med yrkeskunskaper till behöriga lärare (SÅL) är viktig och bör förlängas. Valideringen av yrkeskunskaper måste förbättras avsevärt. Ett sätt att attrahera fler att bli yrkeslärare, är att möjliggöra kombinationstjänster där läraren delar sin tjänst mellan fortsatt arbete i branschen och i skolan.

5. Enskilda kommuner klarar inte utbildningsuppdraget

Gymnasieskolans yrkesförberedande program är en viktig del i ett närings- och arbetsmarknadspolitiskt perspektiv. För få utbildningsplatser inom ett yrkesområde kan leda till brist på kvalificerad arbetskraft. Därför måste större hänsyn tas till arbetsmarknadens situation när man dimensionerar de yrkesförberedande programmen. Idag har ingen det huvudsakliga ansvaret för att anpassa utbildningsplatserna till arbetsmarknadens behov.

Vi efterlyser ett ökat regionalt ansvar för gymnasieutbildningarna. Genom att utbildningarna samordnas i regionen blir utbudet bättre och tillgången till praktikplatser blir större.

Många program är för små eller för spridda för att kunna upprätthålla de kvalitetskrav som branschen ställer. Vissa yrkesprogram är idag överdimensionerade i förhållande till arbetsmarknadens behov för att de är populära och/eller billiga. Några program är kapitalkrävande och dyra vilket innebär att skolorna inte maktar med att följa teknikutvecklingen eller har råd att bygga ut antalet platser.

6. Fler elever ska få särskild behörighet

Alla gymnasieelever behöver en teoretisk kärna i sin utbildning för att klara ett framtida yrkesliv och vidare studier. De frågor LO och Lärarnas Riksförbund vill resa är hur denna kärna ska se ut. Vilken kunskapsgrund behövs för att klara utbildningens karaktärsämnesstudier och det framtida yrket? Vilken gemensam utbildning och kunskap är det rimligt att alla elever som går i gymnasieskolan skall få? Vilka förkunskaper krävs för att tillgodogöra sig högskolestudier? Hur ska de teoretiska ämnena integreras med de praktiska?

Idag ger alla yrkesprogram allmän behörighet till högskolan. Kravet är att man ska ha klarat 90 procent av utbildningens 2500 poäng. Det finns alltså inget krav på att man ska ha godkänt i kärnämnen för att ha behörighet till högskolan. Det har varit kritiserat av högskolorna som anser att man behöver ha godkänt i engelska och svenska för att klara högskolestudierna. Högskoleverket visar också att den lilla grupp som inte har godkänt i dessa ämnen har svårigheter att klara studierna på högskolan. Vidare har de relativt låga kraven för allmän behörighet lett till att särskild behörighet krävs på alla yrkesutbildningar på högskolan och på många av de fristående kurserna. Om man vill studera vidare efter gymnasieskolan behöver alltså stora grupper från yrkesprogrammen komplettera redan idag. Det är rimligt att ta hänsyn till högskolornas kritik när kraven på allmän behörighet preciseras.

Vår gemensamma ambition är att det inte ska finnas onödigt höga trösklar in i högskolan. Fler elever på yrkesprogrammen bör få särskild behörighet. Ett sätt kan vara att ha färre obligatoriska kärnämnen och i stället anpassa de teoretiska ämnena på yrkesprogrammen utifrån behoven inom det framtida verksamhetsområdet. Det innebär en ambitionshöjning jämfört med hur det ser ut idag då många måste komplettera trots att de har gymnasieexamen.

7. Utred avhoppet

Ambitionen med den framtida gymnasieskolan måste vara att alla elever skall klara sina studier. Många menar att de stora avhoppet från gymnasieskolans yrkesförberedande program beror på alltför höga teoretiska krav. Avhoppet är dock inte i den stora omfattning som ibland hävdas i debatten. I hela gymnasieskolan lämnar ca tre procent under det första året, ca fyra procent det andra året och ca nio procent det tredje året.¹ Det främsta skälet till att relativt stora grupper inte tar sig igenom gymnasieskolan är att de aldrig får börja på de nationella programmen utan hamnar i det individuella programmet. Detta på grund av att de inte har godkända betyg i svenska, engelska och matematik från grundskolan.

Det är särskilt allvarligt att avhopp också sker under tredje året när eleverna redan har satsat över två år på sina studier. Skälen till avhoppet, i synnerhet när det gäller sista året, har inte undersökts på senare år och är därför inte kända. Det är därför av största vikt att berörda myndigheter och skolhuvudmän avsevärt förbättrar kunskapsläget kring avhoppet i gymnasieskolan.

8. Ordning och reda på utbildningsmarknaden

Utbildningssystemet har blivit alltmer marknadsorienterat och konkurrensen mellan skolor och kommuner har hårdnat. Ungdomar lockas med marknadsföring och med olika förmåner. Detta tar sig bland annat uttryck i broschyrer i fyrfärgstryck, TV och bioreklam fyllda med erbjudanden om allt från gratis bärbara datorer till rikskuponger och attraktiva skolmiljöer. Kostnaderna för att marknadsföra sig, för att få tillräckligt många elever och därmed en bärkraftig ekonomi, uppgår ofta till hundratusentals kronor. Pengar som skulle behövas till undervisningen.

Idag har avståndet till arbetsmarknaden och vad den efterfrågar ökat och allt fler ungdomar går utbildningar inom populära sektorer där arbetsmarknadsutsikterna är dåliga. Programmets relevans och kvalitet kan därför ifrågasättas på många

1) Särskild bearbetning, Skolverket 2007

områden. Frågan är hur långt marknadstänkandet ska drivas på skolans område och hur stor del av gemensamma resurser som ska användas till verksamhet som inte bidrar till att höja kvaliteten i skolan.

9. Studie- och yrkesvägledning till varje elev

Ungdomar behöver ett allsidigt och väl underbyggt beslutsunderslag för att kunna göra sina val till gymnasieskola, yrkesliv eller högre studier. Stöd från behöriga studie- och yrkesvägledare ger en god förutsättning för detta.

Studie- och yrkesvägledare har en viktig roll för att skapa mer tillförlitliga och balanserade beslutsunderlag. De måste ha uppdaterade kunskaper om arbetsmarknaden och känna till de förändringar som sker, för att kunna ge eleverna en sann bild av hur arbetsmarknaden ser ut. Studie- och yrkesvägledare har också en viktig roll för att bryta traditionella könsroller på arbetsmarknaden.

Huvudmännen skapar inte alltid förutsättningar för studie- och yrkesvägledningen att leva upp till styrdokumentens krav på verksamheten. Studie- och yrkesvägledningens roll är många gånger otydlig och saknar koppling till skolarbetet. Det understryker ytterligare vikten av utbildade studie- och yrkesvägledare.

10. Yrkesprogrammen måste kombineras för en bättre struktur på eftergymnasiala yrkesutbildningar

Framtiden ställer krav på ett kontinuerligt lärande och inom många yrken behövs någon form av eftergymnasial utbildning som inte kan tillgodoses via högskolestudier. Många upplever även ett rent personligt behov av att kunna utvecklas och gå vidare inom sitt yrke. Tydliga karriär- och utvecklingsmöjligheter kan också bidra till att höja statusen på gymnasieskolans yrkesutbildningar.

Under senare år har de kvalificerade yrkesutbildningarna (KY) vuxit fram och fyller en viktig funktion. Redan idag ligger en del yrkesutbildningar här, till exempel lokförar- och brandmannautbildningen. Det finns ytterligare yrken där KY i framtiden skulle kunna spela en viktig roll för yrkesutbildningen.

Vid sidan av KY finns också de kommunala påbyggnadsutbildningarna. Det behövs dock en tydligare struktur och regelverk för den eftergymnasiala utbildningen. Relationen och gränsdragningen mellan de eftergymnasiala yrkesutbildningarna och universiteten och högskolorna behöver också utredas. Det behöver också sättas ett hårdare tryck på arbetsgivarna att anordna vidareutbildning i yrket.

Vägen in i arbetslivet

Nedan redovisas resultat och slutsatser utifrån SBC:s statistik. Fokus ligger på gymnasieskolans yrkesförberedande program. Det står klart att unga män som gått ut gymnasieskolans fordonsprogram står som vinnare. För dem som avslutat omvårdnadsprogrammet är vägen in i arbetslivet desto svårare. Unga kvinnor med yrkesförberedande gymnasieutbildning har det generellt betydligt tuffare än män att få fotfäste på arbetsmarknaden.

Med hjälp av ett arbetsmarknadsindex rankas de yrkesförberedande programmen utifrån grad av arbetsmarknadsframgång, det vill säga hur väl eleverna från de olika programmen tagit sig in i arbetslivet efter avslutad utbildning. Resultatet visar inte bara att valet av utbildning spelar stor roll för hur väl man lyckas etablera sig på arbetsmarknaden. Det belyser också vikten av att yrkesutbildningarna ger eleverna konkurrenskraft i arbetslivet. Åter igen åskådliggörs att unga män över lag tar sig in i arbetslivet med bättre villkor än vad unga kvinnor gör, oavsett vilken utbildning de gått. Män får i större utsträckning än kvinnor jobb inom det område de utbildat sig. De får i större utsträckning tillsvidareanställning, heltidsarbete och de tjänar mer.

Stor skillnad i arbetsmarknadsframgång

Fordonsprogrammet ger jobb. Av de 14 yrkesförberedande programmen fanns den största andelen i jobb bland dem som gått fordonsprogrammet. 88 procent av dem hade arbete som huvudsaklig sysselsättning när enkäten genomfördes. Näst högst andel i jobb fanns bland dem som gått bygg- eller hotell- och restaurangprogrammet, 75 procent. Av alla som gått ett yrkesförberedande program hade 61 procent jobb som huvudsaklig sysselsättning knappt tre år efter sin utbildning.

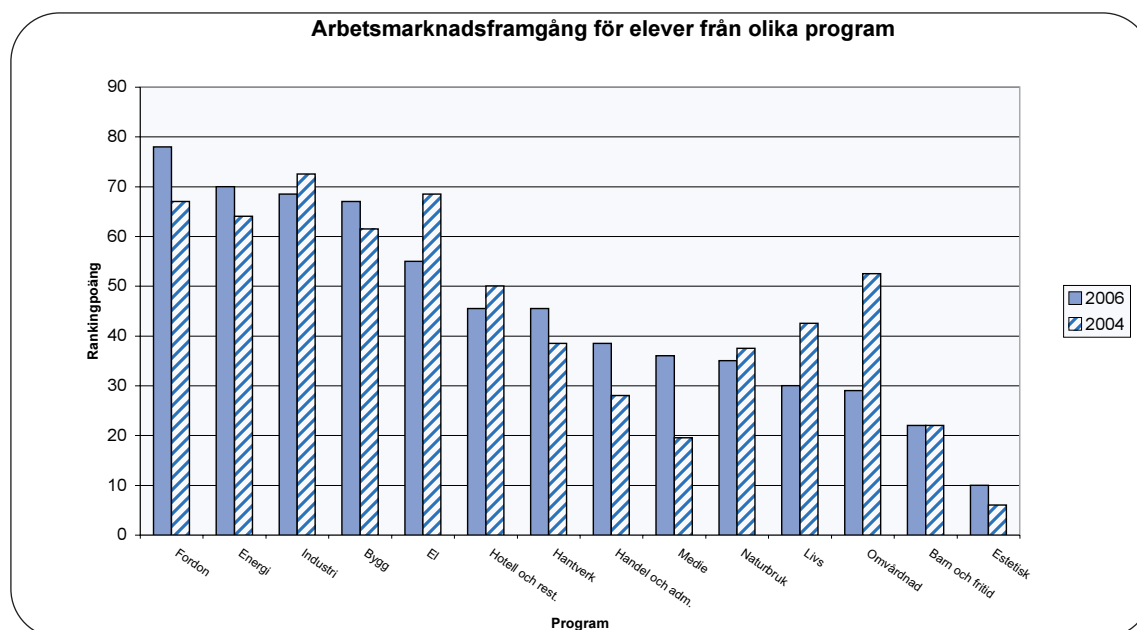
Beskrivningar av hur många som fått något typ av jobb efter avslutad gymnasieutbildning säger dock mycket lite om graden av framgång på arbetsmarknaden. Faktum är att många har svårt att få jobb inom "rätt" bransch, det vill säga den de utbildat sig för. Av dem som gått ett yrkesförberedande program och som hade arbete när enkäten genomfördes hade bara hälften, 55 procent, jobb helt eller delvis inom det område de utbildat sig. Bara 40 procent hade jobb helt inom det område som deras utbildning varit inriktad mot. Arbete helt eller delvis inom utbildningens område var vanligare för männen än för kvinnorna, 59 procent respektive 47 procent.

För att ännu bättre kunna granska arbetsmarknadsframgång för de 14 nationella yrkesförberedande gymnasieprogrammen används här ett arbetsmarknadsindex. *Detta väger samman fem variabler; andel sysselsatta, andel arbetslösa, andel med jobb helt eller delvis inom området de utbildat sig för, andel i tillsvidarejobb samt andel med heltidsjobb.*² Med hjälp av detta index rankas programmen.³ Rankingen redovisas tillsammans med en jämförelse med rankingen utifrån 2004 års SCB-studie bland dem

2) Variabel *lön* kan inte inkluderas i indexet på grund av att SCB förändrat frågeställningen kring lön mellan enkäterna 2004 och 2006.

3) Arbetsmarknadsindexet räknas fram genom att de 14 gymnasieprogrammen rangordnas för varje variabel. För bäst utveckling inom en variabel ges 14 poäng, och för sämst utveckling ges 1 poäng. Maximal utdelning blir därigenom 70 poäng (14 poäng på alla variabler), och minimal utdelning 5 poäng (1 poäng på alla variabler).

som avslutade gymnasieskolan 2001. Rankingen ger en generell bild av programmens förmåga till arbetsmarknadsanknytning, men den visar också hur arbetsvillkoren ser ut inom olika sektorer på arbetsmarknaden.

Källa: Bearbetning av SCB statistiska meddelanden UF 86 SM 0401 och UF 86 SM 0601, se bilaga 1

Fordonsprogrammet placerar sig högst. Inte bara är det en stor andel av dem som avslutat programmet som fått jobb. En stor andel hade dessutom jobb helt eller delvis inom "rätt" område, 74 procent. Också andelen med tillsvidareanställning var hög, 78 procent jämfört med 56 procent av alla från yrkesprogram som var i arbete. Hela 93 procent av dem som avslutat fordonsprogrammet och fått jobb arbetade heltid.⁴ För alla svarande från de yrkesförberedande programmen var andelen arbetande med heltidstjänst 71 procent.

Den goda arbetsmarknadsetablering som följer efter fordonsprogrammet, men också industri-, bygg-, och energiprogrammen, tydliggör vikten av att yrkesutbildningarna ger rätt kompetens. Det åskådliggör betydelsen av att eleverna under sin tid på gymnasieskolan får de kunskaper som faktiskt efterfrågas. Gemensamt för dessa utbildningar är att de kännetecknas av tydliga kravprofiler, ett omfattande branschengagement med aktiva parter som bidrar till ordning och reda när det gäller vilken kompetens utbildningen måste ge. Knutet till dessa utbildningar finns i stor utsträckning väl fungerande branschråd.

Sämst placerar sig det estetiska programmet, ett program som i liten utsträckning kan sägas förbereda eleverna för etablering i yrkeslivet. Mest anmärkningsvärt är dock raset för omvårdnadsprogrammet. Av dem som hade fått jobb efter detta program var det visserligen en mycket hög andel som jobbade inom vård- och omsorg, men många hade inte något jobb alls. En femtedel av alla som ställt sig till arbetsmarknadens förfogande efter detta program stod arbetslösa när enkäten genomför-

4) Som heltid räknas 35 timmar eller mer per vecka.

des. Jämfört med rankingen 2004 var andelen i arbetslöshet betydligt större denna gång. Något har hänt, men det är svårt att finna tydliga förklaringar. Det är ett program som utbildar för en sektor där det finns, och under en tid har funnits, ett behov av arbetskraft. Trots detta är alltså arbetslösheten hög bland dem som gått programmet. Det är alarmerande att de omsorgsutbildade inte tycks vara attraktiva på arbetsmarknaden, att de inte tar sig fram i konkurrens med annan arbetskraft.

Arbetsmarknadsindexet beskriver som sagt också hur arbetsvillkoren ser ut. När det gäller den grupp som hade jobb efter omvårdnadsprogrammet var det få som hade lyckats få heltidsjobb och tillsvidareanställning. Knappt tre femtedelar, 57 procent, hade heltidsjobb. Knappt två femtedelar, 39 procent, hade tillsvidareanställning. Detta bidrar också till programmets låga placering i rankingen.

Medieprogrammet får i denna ranking en bättre placering än 2004. Det beror på att de som avslutat programmet fått jobb i högre utsträckning, men det är tydligt att de har det mycket svårt att etablera sig inom mediebranschen. Bara 18 procent av dem som hade jobb hade det helt eller delvis inom "rätt" område. En siffra som står i skarp kontrast till fordonsprogrammets 74 procent. De som gått medieprogrammet hamnar alltså inom helt andra sektorer. En kvalificerad gissning, för att förklara den högre sysselsättningsgraden, är att det i allmänhet bättre läget på arbetsmarknaden slagit igenom. Ett annat skäl till att medieprogrammet, och även det estetiska programmet, placerar sig bättre i denna ranking än 2004 kan vara att de som gått dessa program insett att de måste vända sig till andra sektorer än dem de utbildat sig för.

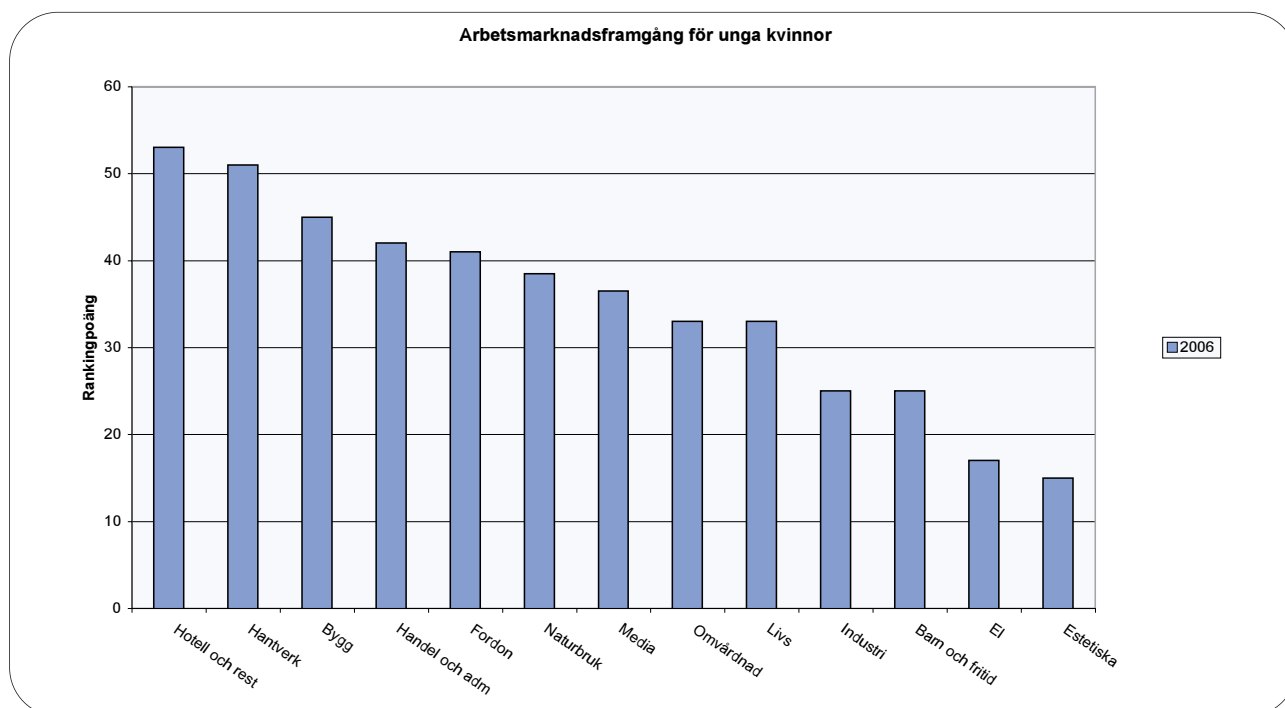
Graden av arbetsmarknadsframgång har också förbättrats avsevärt för handel- och administrationsprogrammet. De som läst det programmet har fått jobb i större utsträckning nu än tidigare, något som troligtvis kan förklaras av en kraftigt expanderande handel. Bara lite drygt hälften, 55 procent, av dem som hade jobb var tillsvidareanställda. 62 procent arbetade heltid.

Tuffare för unga kvinnor att ta sig in i arbetslivet

Flera saker kan konstateras i en granskning av hur graden av arbetsmarknadsframgång skiljer sig åt mellan kvinnor och män som avslutat yrkesförberedande gymnasieprogram. Mycket tyder på att kvinnor har betydligt svårare än män att få in en fot i arbetslivet. Men det är också relativt många kvinnor från yrkesförberedande program som går vidare till högskolestudier.

Som redan illustrerats är det de manligt dominerade programmen som leder till bäst etablering på arbetsmarknaden. Fordons-, energi-, bygg-, industri- och elprogrammen ligger i topp när programmen rankas i arbetsmarknadsframgång, men för kvinnor som gått dessa program går det långt ifrån lika bra som för männen.⁵ Kvinnorna lyckas inte lika väl med att etablera sig inom dessa branscher. Som exempel kan nämnas dem som avslutat fordonsprogrammet, 53 procent av kvinnorna hade jobb som huvudsaklig sysselsättning medan 89 procent av männen från programmet hade det. Av dessa kvinnor hade 57 procent jobb helt eller delvis inom rätt område, medan 75 procent av männen hade tagit sig in i rätt bransch.

5) När det gäller energiprogrammet är andelen kvinnor så liten att slutsatser inte är möjliga att dra.

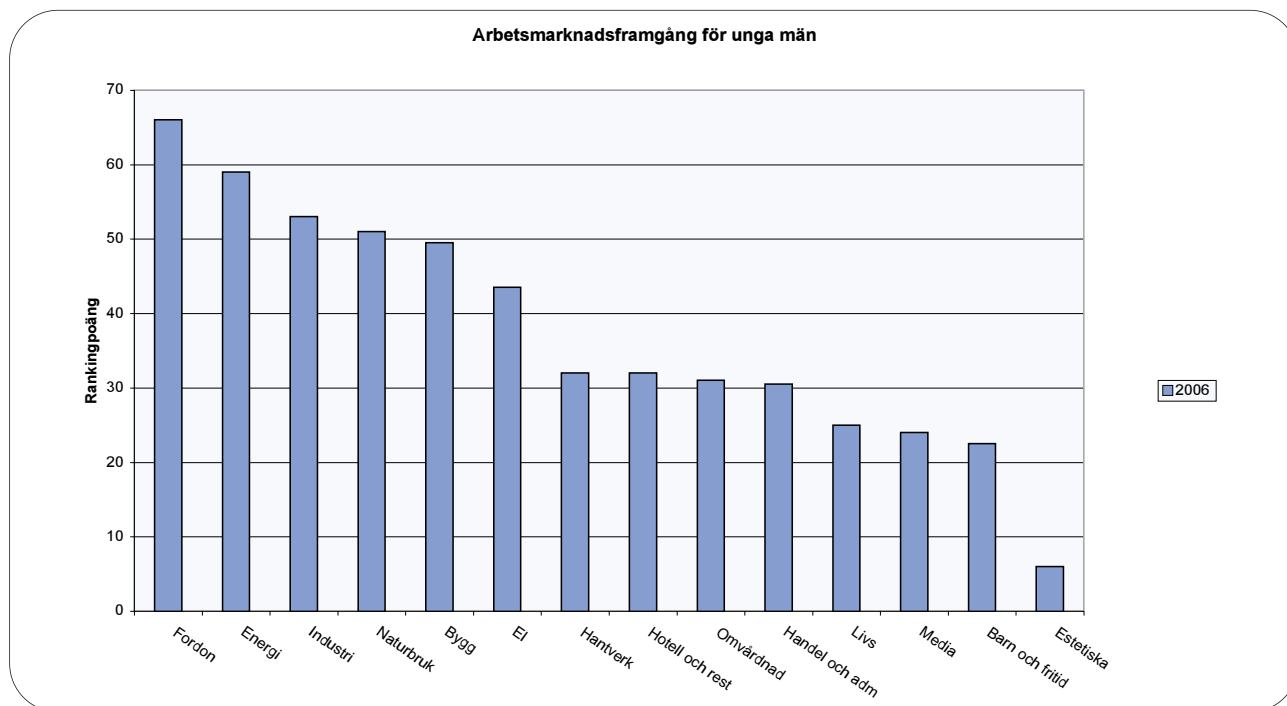

Källa: Bearbetning av SCB statistiska meddelanden UF 86 SM 0401 och UF 86 SM 0601, se bilaga 1

Som syns i diagrammet är det hotell- och restaurangprogrammet samt hantverksprogrammet som leder till bäst arbetsmarknadsetablering för kvinnor. Kvinnor som avslutat dessa program har i stor utsträckning lyckats få jobb, även om andelen som fått det inom rätt bransch inte är överväldigande.

Byggprogrammets tredjeplacering i rankingen av arbetsmarknadsframgång för unga kvinnor kräver en djupare förklaring. Programmet får i rankingen höga poäng av två skäl; en mycket hög andel av kvinnorna som gått programmet har jobb, och de har heltidsjobb. Men på två viktiga variabler får programmet låga poäng. Det gäller dels andelen med tillsvidareanställning, men framför allt andelen som fått jobb helt eller delvis inom området. Bara en fjärdedel, 26 procent, av kvinnorna som fått jobb efter detta program har fått det inom byggbranschen. Bland männen är andelen helt eller delvis inom rätt område 81 procent. Skillnaden är alltså mycket stor.

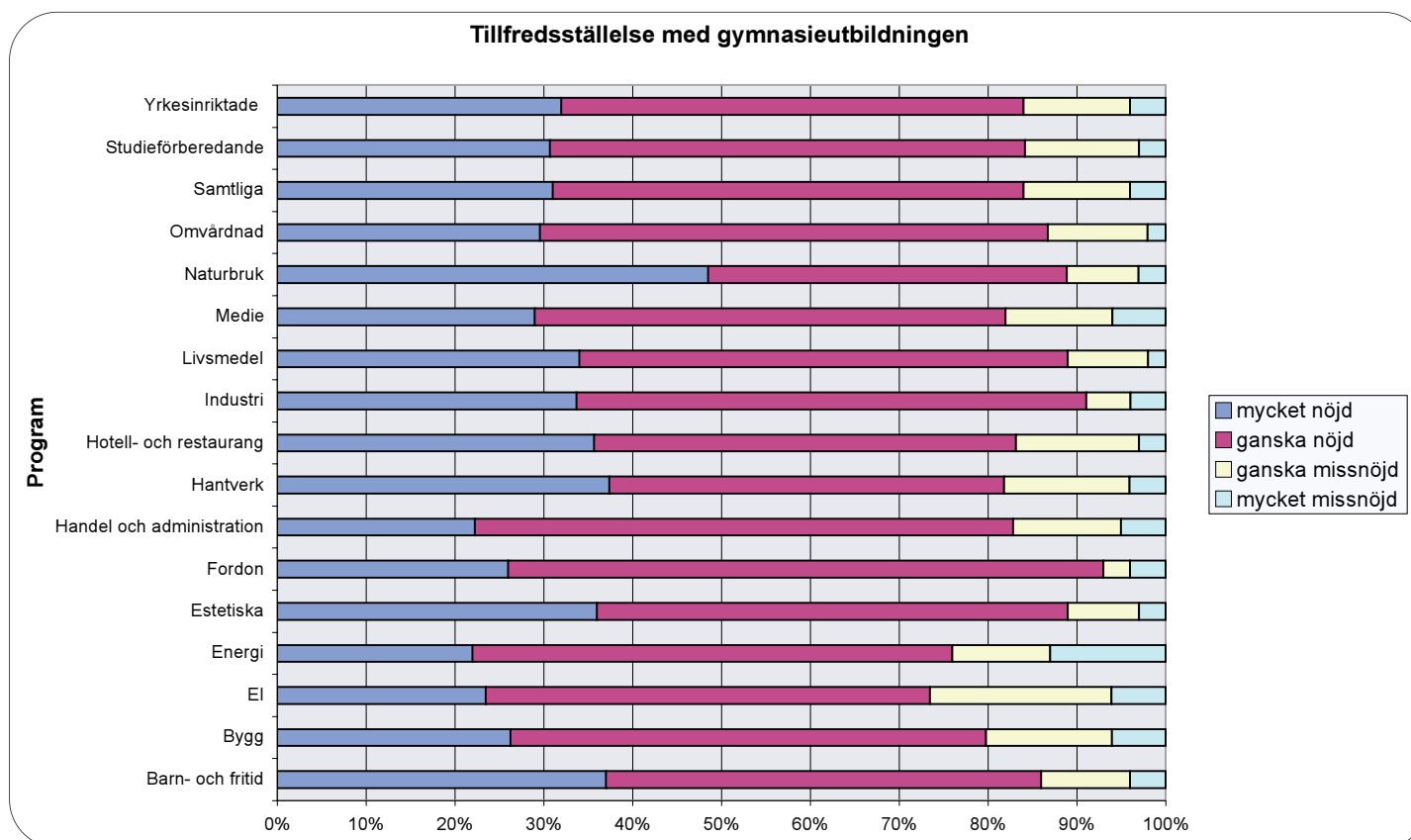
Tre program har ett märkbart sämre arbetsmarknadsindex för män än för kvinnor; hantverks-, hotell- och restaurang, samt handel och administrationsprogrammet. Men viktigt att notera är att detta inte beror på att männen etablerar sig mycket sämre inom dessa branscher än vad kvinnorna gör, snarare lika bra eller bättre. Istället finns förklaringen i att dessa program ger så mycket sämre arbetsmarknadsframgång än de traditionellt manligt dominerade programmen.

Källa: Bearbetning av SCB statistiska meddelanden UF 86 SM 0401 och UF 86 SM 0601, se bilaga 1.

Kvaliteten på gymnasieskolans yrkesförberedande program

SCB har i sin undersökning även frågat eleverna om deras uppfattning om sin gymnasieutbildning, tre år efter att de gått ut. Nedan studeras svaren på frågorna om de är nöjda eller missnöjda med sin utbildning, om de skulle välja samma utbildning idag, i viken utsträckning kunskap och förmåga från utbildningen har varit till nytta i arbetet samt hur man bedömer utbildningens arbetsplatsförlagda delar.

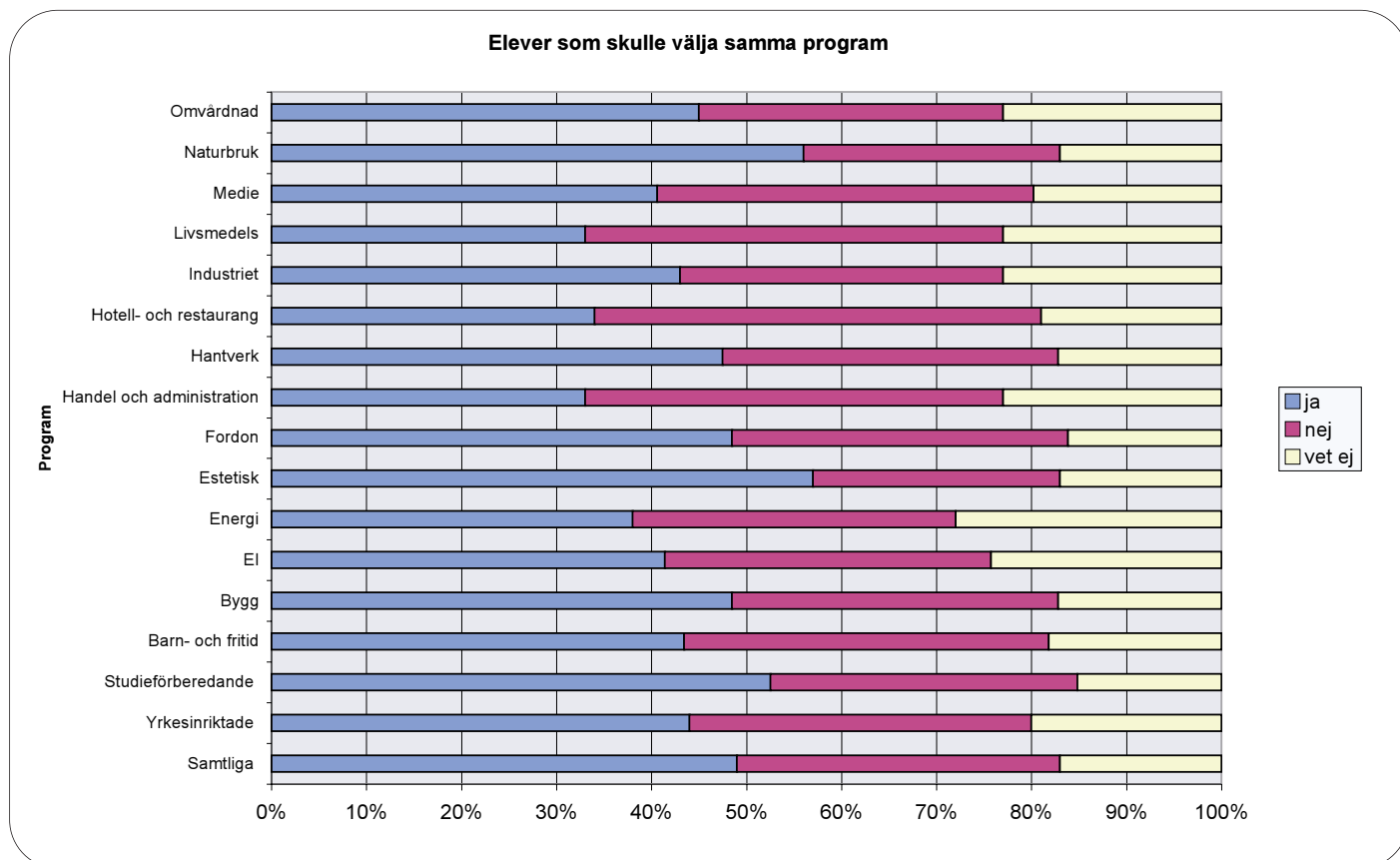

Källa: SCB statistiska meddelanden UF 86 SM 0401 och UF 86 SM 0601, se bilaga 2.

Naturbruksprogrammet hade högst svarsandel mycket nöjda elever, därefter kom hantverksprogrammet och barn- och fritidsprogrammet. Högst andel mycket nöjda kvinnor hade fordonsprogrammet med 60 procent och därefter industriprogrammet med 52 procent. Naturbruksprogrammet hade högst andel mycket nöjda män med 48 procent och därefter kom hantverksprogrammet med 42 procent.

Slår man ihop svaren "mycket nöjd" och "ganska nöjd" hamnar fordonsprogrammet och industriprogrammet högst totalt sett. Industriprogrammet ligger också i topp för kvinnorna tillsammans med livsmedelsprogrammet. Männen var mest nöjda med naturbruksprogrammet och därefter fordonsprogrammet. På samtliga dessa program var andelen nöjda över 90 procent.

De program som hade högst andel mycket missnöjda var elprogrammet och energi-programmet. Elprogrammet hade högst andel mycket missnöjda bland kvinnorna med 31 procent. Därefter kom byggprogrammet på 18 procent. Männen var mest missnöjda med elprogrammet och energi-programmet. Samma program får sämst omdöme totalt och bland männen om man väger samman svarsalternativen "mycket missnöjd" och "ganska missnöjd". Kvinnorna hade dock byggprogrammet som näst sämst efter elprogrammet.

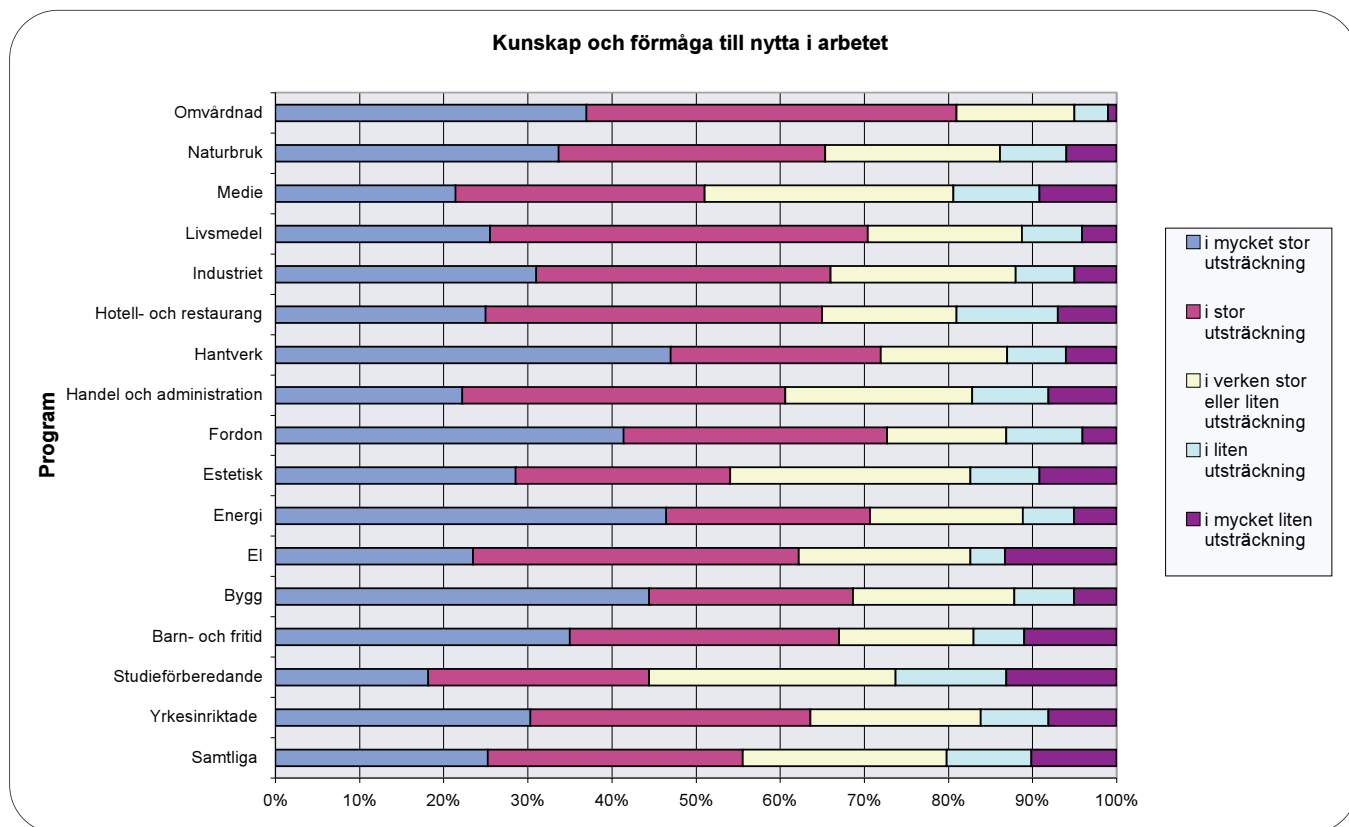

Källa: SCB statistiska meddelanden UF 86 SM 0401 och UF 86 SM 0601, se bilaga 2.

Eleverna som gått estetiska programmet skulle i högst grad välja att gå samma program igen. Detta trots att de har haft oerhört svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Därefter kom eleverna från naturbruksprogrammet. Dessa två program ligger i topp såväl för kvinnor som för män.

Eleverna från hotell- och restaurangprogrammet har högst andel som inte skulle välja samma program, därefter kommer eleverna som gått handels- och administrationsprogrammet samt livsmedelsprogrammet. De två senare är också de som männen i högst grad inte skulle välja igen. För kvinnorna kommer elprogrammet sämst och därefter hotell- och restaurangprogrammet.

Trots att elever som gått omvårdnadsprogrammet har sämst utfall beträffande arbetsmarknadsframgång är de nöjda med sin utbildning. Det är också drygt 40 procent som skulle välja samma utbildning igen.

Källa: SCB statistiska meddelanden UF 86 SM 0401 och UF 86 SM 0601, se bilaga 2.

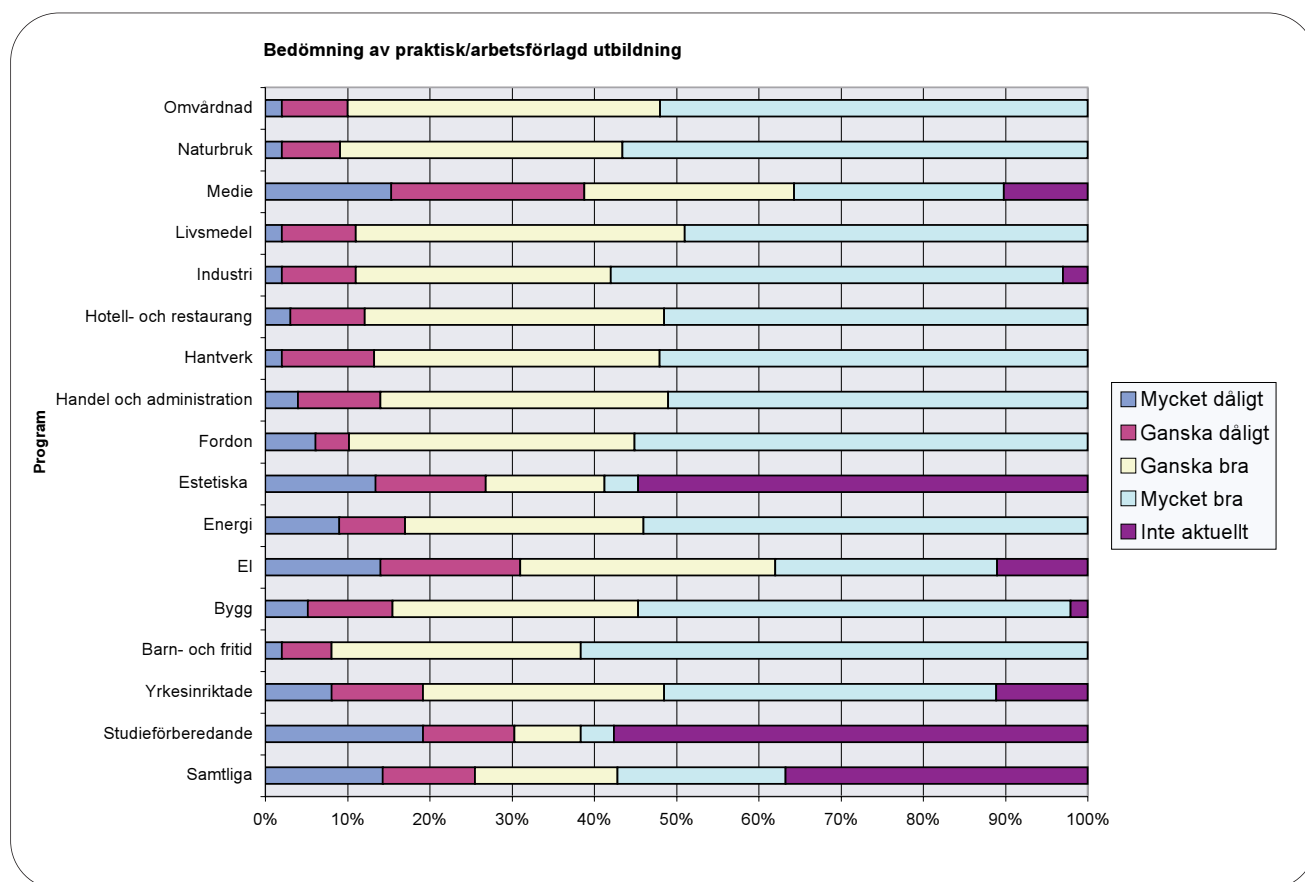
Eleverna som gått hantverksprogrammet och energiprogrammet har högst andel som anser att utbildningen i mycket stor utsträckning givit kunskap och förmåga som är till nytta i arbetet. För kvinnorna är det hantverksprogrammet och byggprogrammet och för männen är hantverksprogrammet och energiprogrammet.

Bilden blir något annorlunda och man lägger ihop ”i mycket stor utsträckning” och ”i stor utsträckning”. Omvårdnadsprogrammet ligger då i topp både för kvinnor och för män. Byggprogrammet och hantverksprogrammet kommer dock först bland kvinnorna. Bland männen som gått hotell- och restaurangprogrammet återfinns också en mycket hög andel som haft nytta av sin utbildning.

Både kvinnor och män som gått elprogrammet anser att de i mycket liten utsträckning har haft nytta av sina kunskaper. Detta gäller även kvinnor från fordonsprogrammet och män som gått livsmedelsprogrammet. De säger sig ha haft liten nytta av sina kunskaper och färdigheter. En möjlig förklaring till detta är den relativt låga andelen som fått arbete inom branschen.

Tillsammans ger svarsalternativen ”i liten utsträckning” och ”mycket liten utsträckning” en något bredare bild av vilka program som inte ger kunskaper och färdigheter som eleverna har nytta av i sitt arbete. Totalt sett är det eleverna från hotell- och restaurang och medieprogrammet som i störst utsträckning uppger att de inte har haft nytta av de kunskaper de fått genom sina gymnasiestudier. För kvinnorna har elprogrammet och fordonsprogrammen högst andel och för männen medieprogrammet och handel- och administrationsprogrammet.

I SCB:s undersökning framkommer att 27 procent av eleverna från yrkesförberedande gymnasieprogram är mycket nöjda med undervisningen. Det är samma andel som för elever som gått studieförberedande program. 86 procent av eleverna svarade att undervisningen var "mycket bra" eller "ganska bra". För eleverna från studieförberedande program låg motsvarande andel på 90 procent.

Källa: SCB statistiska meddelanden UF 86 SM 0401 och UF 86 SM 0601, se bilaga 2

Eleverna från barn- och fritidsprogrammet var mest positiva till den arbetsplatsförlagda utbildningen följt av eleverna som gått naturbruksprogrammet. Det är här samma resultat för kvinnor och män. Programmet får även bäst utfall om man lägger ihop svarsalternativen "mycket bra" och "ganska bra". Även här tycker kvinnor och män lika.

Medieprogrammet har högst andel "mycket dåligt" följt av elprogrammet. För männen ligger även det estetiska programmet högt. De tre programmen får också högst andel när man slår ihop svarsalternativen "mycket dåligt" och "ganska dåligt".

Bedömning av studie- och yrkesvägledning		Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra
Samtliga gymnasieprogram	totalt	13	34	40	12
	kvinnor	14	36	37	13
	män	13	33	42	11
Yrkesinriktade program	totalt	11	29	45	15
	kvinnor	10	30	42	16
	män	11	28	47	13
Studieförberedande program	totalt	15	39	39	9
	kvinnor	16	40	34	10
	män	14	37	38	8

Källa: SCB statistiska meddelanden UF 86 SM 0401 och UF 86 SM 0601.

I SCB:s undersökning framgår också att närmare hälften av alla gymnasieelever är missnöjda med studie- och yrkesvägledningen. Det är dock tydligt att eleverna från de yrkesförberedande programmen är mer nöjda än eleverna som gått ett studieförberedande program.

Avhopp

Vi vet att det finns en relation mellan graden av framgång i gymnasieskolan och etablering på arbetsmarknaden. I Sverige är andelen elever med oavslutade studier relativt hög. I OECD:s ranking av länder där man studerat andelen elever som avslutar sina gymnasiestudier inom föreskriven tid, kommer Sverige först på plats 15 av 21 länder och ligger under genomsnittet för deltagande länder⁶. Resultatet blir något bättre om man mäter resultatet efter fler än fyra år. Detta visar sig genom att andelen 20–24 åringar med avslutade gymnasiestudier uppgår till 85 procent av åldersgruppen i Sverige. Det är en nivå som ligger över EU-15 och EU-25 ländergruppernas genomsnitt och också över jämförbara OECD länder⁷.

Det vanliga i den utbildningspolitiska debatten har varit att fokusera på elevernas avhopp och se det som ett misslyckande, utan att faktiskt se att många elever har klarat av stora delar av sina studier men inte nått ända fram.

Skolverket har genomfört mer djupgående analyser av hur mönstren för oavslutade eller ofullständiga studier ser ut. För att få lite perspektiv på dagens situation kan man jämföra med hur det såg ut på 1980-talets linjegymnasium. Ungefär 10 procent av en årskull högstadiel elever påbörjade aldrig en gymnasieutbildning. Av dem som påbörjade studier var det ungefär lika många, 10 procent, som aldrig slutförde dem. Det var alltså cirka 80 procent som lämnade gymnasieskolan med slutbetyg. 30 procent av dessa studerade på en teoretiskt inriktad linje, 40 procent på en yrkesförberedande linje och resterande 10 procent gick en tvåårig linje som social linje eller liknande.

Dagens gymnasieskola har brister i flera avseenden, men framställs många gånger förenklat i alltför ofördelaktig dager. När det gäller övergångsfrekvens så är det cirka 2 procent av en årskull som inte påbörjar sina gymnasiestudier direkt efter grundskolan. Påföljande år återfinns även hälften av dessa elever i gymnasieskolan.

I dag är det cirka två tredjedelar av en årskull som lämnar gymnasieskolan med slutbetyg omfattande grundläggande behörighet för högre studier. För cirka 10 procent av eleverna fattas från 50 till några hundra poäng för att få nå grundläggande behörighet. 2 procent av eleverna får ett samlat betygsdokument med mer än 2 250 poäng och 6 procent uppnår mer än 1 500 poäng, vilket motsvarar två års gymnasiestudier. Detta innebär att 83 procent av en årskull har en gymnasieutbildning omfattande minst 2 års studier. När det gäller de faktiska avhoppet så lämnar ca 3 procent gymnasieskolan under det första året, ca 4 procent det andra året och hela ca 9 procent det tredje året⁸. Skälen till avhoppet, i synnerhet när det gäller sista året, har inte undersökts på senare år.

6) OECD 2005, Education at a Glance, A2.1, sid 40.

7) Eurostat yearbook 2005, Youth education attainment level- total in 2004, s 98.

8) Särskild bearbetning, Skolverket 2007.

IV-programmet är gymnasieskolans tredje största program. Det kan ses som bekymmersamt, men den överdrivet negativa bilden av skälen till att programmet blivit så stort behöver nyanseras. För det första så ses IV som ett program bland andra. Avsikten var dock ursprungligen att individuella program skulle utformas utifrån individens behov och förutsättningar och senare ge möjlighet att bedriva studier på ett nationellt program. Så har inte blivit fallet och här behöver de resurser som nu lämnats till kommunerna användas till det de var avsedda för och i linje med de ursprungliga syftena.

Nästan hälften av eleverna i individuella programmets årskurs 1 har lämnat ett nationellt program. Hela 45 procent av IV eleverna i årskurs 1 hade behörighet att söka ett nationellt program. 51 procent kom direkt från grundskolan, 11 procent av dessa hade behörighet att bli antagna till ett nationellt program. Förklaringen till det är att man inte kommit in på det program man önskat och väntar då på en andra chans. Studerandegruppen på IV är också heterogen ur många andra aspekter. Bland dem som inte var behöriga fanns de med små kunskapsbrister, de med stora kunskapsbrister, de med motivationsproblem samt sent anlända elever med utländsk bakgrund vilka utgör cirka 10 procent av gruppen⁹.

Att hänskjuta förekomsten av individuella program som ett bekymmer som enbart härrör från grundskolan behöver således nyanseras, även om den analysen har bärighet.

9) För mer ingående kunskapse; Kvalitet inom IV - hela skolans ansvar, Myndigheten för skol-utveckling.

I tabellen nedan redogörs för de fem variabler som arbetsmarknadsindexet i denna rapport är en sammanvägning av; *andel sysselsatta, andel arbetslösa, andel med jobb helt eller delvis inom området de utbildat sig för, andel i tillsvidarejobb samt andel med heltidsjobb.* Även andelen av de arbetande med månadslön på 17 500 kronor eller mer presenteras här. Talen är procenttal.

		Andel i arbete	Arbetslöshet i procent av arbetskraften	Andel av arbetande inom utbildningsområdet	Andel av arbetande med tillsvidareanställning	Andel av arbetande med heltidsjobb	Andel arbetande med månadslön 17 500 eller mer*
Fordons	Kvinnor	53	29	57	63	73	24
	Män	89	8	75	78	94	64
Energ	Kvinnor	i.u.	i.u.	i.u.	i.u.	i.u.	i.u.
	Män	73	8	74	66	99	57
Bygg	Kvinnor	67	11	26	42	80	34
	Män	75	18	81	71	88	60
Industri	Kvinnor	39	20	45	50	52	32
	Män	67	13	73	81	90	72
EI	Kvinnor	41	36	22	38	57	25
	Män	73	16	57	71	84	56
Hotell- och restaurang	Kvinnor	77	11	50	59	62	8
	Män	73	17	53	49	82	26
Hantverk	Kvinnor	68	9	58	45	65	18
	Män	69	18	51	54	85	40
Handel och administration	Kvinnor	61	15	60	53	50	13
	Män	63	18	56	58	81	32
Naturbruk	Kvinnor	56	19	40	49	61	12
	Män	78	15	66	62	93	34
Media	Kvinnor	55	18	12	53	59	20
	Män	60	9	24	50	71	33
Omvårdnad	Kvinnor	48	20	92	38	58	12
	Män	66	13	70	45	58	23
Livsmedel	Kvinnor	61	22	65	49	44	9
	Män	57	37	60	72	76	42
Barn- och fritid	kvinnor	50	26	66	36	52	8
	Män	63	18	44	56	80	23
Estetiskt	Kvinnor	38	19	9	35	57	8
	Män	37	27	16	33	51	19

Källa: SCB statistiska meddelande UF 86 SM 0601 samt egna beräkningar.

* Observera att variabeln lön inte ingår i framräkningen av programmens arbetsmarknadsindex. Lön avser heltidslön före skatt.

VÄGVAL FÖR YRKESUTBILDNINGEN

Bilaga 2

		Tillfredsställelse med gymnasieutbildningen				Bedömning av praktisk/arbetsförlagd utbildning				
		Mycket nöjd	Ganska nöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Mycket dåligt	Ganska dåligt	Ganska bra	Mycket bra	Inte aktuellt
Barn- och fritidsprogrammet	Kvinnor	36	50	12	3	2	6	30	62	
	Män	39	48	3	9	2	7	29	60	
Byggprogrammet	Kvinnor	35	47	18	0	5	6	44	46	0
	Män	26	53	14	6	5	11	29	51	3
Elprogrammet	Kvinnor	23	46	22	9	16	18	20	18	29
	Män	23	49	20	6	14	17	31	27	10
Energiprogrammet	Kvinnor									
	Män	21	55	11	13	9	9	29	53	
Estetiska programmet	Kvinnor	34	56	7	3	11	11	16	4	55
	Män	39	46	12	3	21	16	8	6	48
Fordonsprogrammet	Kvinnor	60	27	3	6	2	2	41	55	
	Män	25	68	3	4	6	5	34	54	
Handel och administrationsprogrammet	Kvinnor	24	63	10	2	3	12	35	51	
	Män	20	55	15	9	6	7	35	51	
Hantverksprogrammet	Kvinnor	37	45	14	3	1	11	36	52	
	Män	42	40	12	6	7	13	23	48	
Hotell- och restaurangprogrammet	Kvinnor	41	46	11	2	5	7	36	51	
	Män	28	51	18	4	1	11	36	50	
Industriprogrammet	Kvinnor	52	40	6	3	8	8	30	51	3
	Män	32	60	5	4	1	9	32	55	2
Livsmedelsprogrammet	Kvinnor	37	56	6	2	2	8	35	53	
	Män	27	55	17	2	3	9	50	38	
Medieprogrammet	Kvinnor	32	54	10	4	15	23	21	30	9
	Män	25	52	15	7	15	22	32	19	12
Naturbruksgymnasiet	Kvinnor	49	37	10	4	3	7	34	56	0
	Män	48	46	6	0	1	7	34	56	1
Omvårdnadsprogrammet	Kvinnor	28	57	11	2	2	8	38	53	
	Män	37	49	10	4	3	7	38	50	

		Kunskap och förmåga till nytta i arbetet					Andelen som väljer samma gymnasieutbildning		
		Mycket stor	Stor	Varken eller	Liten	Mycket liten	Ja	Nej	Vet ej
Barn- och fritidsprogrammet	Kvinnor	37	30	16	7	11	42	40	18
	Män	27	41	17	1	10	48	31	19
Byggprogrammet	Kvinnor	46	39	0	11	5	35	31	34
	Män	43	24	19	7	5	48	34	17
Elprogrammet	Kvinnor	17	18	29	20	15	23	60	17
	Män	23	38	20	4	13	41	34	24
Energiprogrammet	Kvinnor								
	Män	44	25	18	6	5	38	34	28
Estetiska programmet	Kvinnor	25	29	27	8	9	57	25	18
	Män	37	15	30	7	10	57	29	14
Fordonsprogrammet	Kvinnor	36	23	12	6	21	37	47	16
	Män	41	31	14	9	4	49	35	16
Handel och administrationsprogrammet	Kvinnor	23	39	21	7	8	31	38	31
	Män	21	36	22	11	8	35	53	12
Hantverksprogrammet	Kvinnor	47	24	15	7	7	50	34	16
	Män	45	29	14	7	4	31	44	25
Hotell- och restaurangprogrammet	Kvinnor	20	36	20	15	7	32	51	16
	Män	30	44	10	8	8	37	41	22
Industriprogrammet	Kvinnor	20	33	30	2	13	53	24	23
	Män	32	35	21	7	5	42	35	23
Livsmedelsprogrammet	Kvinnor	31	41	17	7	1	36	43	21
	Män	11	52	20	7	11	25	47	28
Medieprogrammet	Kvinnor	23	27	28	10	8	40	41	19
	Män	18	31	30	10	11	42	38	21
Naturbruksgymnasiet	Kvinnor	40	24	21	8	7	59	23	17
	Män	25	43	21	7	4	51	32	17
Omvårdnadsprogrammet	Kvinnor	37	44	14	4	1	45	33	23
	Män	34	45	14	6	0	47	27	25

